

УДК 821.161.2:
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.2/10>

Чонка Т. С.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПРОБЛЕМАТИКА ТЕХНОТРИЛЕРІВ МАКСА КІДРУКА «БОТ: АТАКАМСЬКА КРИЗА» ТА «БОТ: ГУАЯКІЛЬСЬКИЙ ПАРАДОКС»: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження творів сучасної української літератури є безперечною. Особливий інтерес викликає їх компаративний аналіз в контексті світової літератури.

Предметом нашого дослідження є диалог молодого українського письменника Макса Кідрука – романи-технотрилери «Бот: Атакамська криза» (2012) та «Бот: Гуаякільський парадокс» (2015).

Метою є компаративний аналіз та інтерпретація алюзій і метафоричності цих романів, які дозволяють нам провести аналогії з поемами Томаса Еліота «Порожні люди» та «Безплідна земля» і романом-притчею В. Голдінга «Володар мух».

У своєму дослідженні проілюструємо спорідненість авторського задуму та художні засоби його втілення з метою інтерпретації екзистенційної проблематики у даних текстах.

Можемо констатувати, що поєднання наукових знань з елементами фантастики є характерною ознакою ідіостилю Макса Кідрука, яка дозволяє йому експериментувати та висвітлювати проблеми сучасного світу настільки захоплююче, що читач не одразу помічає у гостросюжетному пригодницько-фантастичному змісті яскраву алегорію морально-етичної тематики.

У ході дослідження робимо висновки, що екзистенційна проблематика – проблеми вибору та відповідальності – є ключовими в проаналізованих нами творах. Боротьба добра і зла в душах людей метафорично представлена образами «безплідної землі», «мертвої пустелі», «порожніх людей» та «чорних очей», спричинених появою психоістоти – темного, звірячого підсвідомого, яке є породженням Зла (диявола, Володара мух) на Землі.

Митці подають яскраву алегорію можливих наслідків безвідповідального ставлення людини до власних вчинків: лише індивідуальне рішення кожної людини зупинити рух зла здатне це зробити. Можемо констатувати, що кожен із цих творів має притчовий характер, адже йдеться про позачасовість (незважаючи на офіційну деталізацію конкретного місця і часу в романах Кідрука) та узагальненість образу Людини у межових ситуаціях, про її особистісний вибір та відповідальність.

Ключові слова: Макс Кідрук, Томас Еліот, В. Голдінг, метафора, алюзія, екзистенційна проблематика.

Постановка проблеми. В останні десятиліття сучасна українська література збагатилася новими іменами, темами та жанрами. Яскравою постаттю цього процесу є Макс Кідрук, за фахом інженер-енергетик, автор першого технотрилера в українській літературі (технотрилер – жанр художньої літератури, що досліджує взаємодію людини з реально існуючими технологіями, а насамперед – фатальні помилки у цій взаємодії, що призводять до техногенних катастроф [Див.: 7]); мандрівник: за свої 38 років побував більше ніж у 30 країнах світу, зокрема і в країнах Південної Америки (Екваторі, Чилі, Перу), де і відбуваються події обраних нами для дослідження текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Макса Кідрука стала об'єктом студій Т. Бондаренко, яка дослідила індивідуальний

стиль митця на прикладі творів «Бот: Атакамська криза», «Твердиня», «Навіжені в Мексиці», «Навіжені в Перу» і «Трансфер»; Л. Костецької – жанр трилеру та образи-символи у романі автора «Не озирайся і мовчи», О. Мороз – оніми в художньому дискурсі М. Кідрука на матеріалі роману «Твердиня», О. Огульчанської – своєрідність хронотопу в романі «Де немає Бога», Г. Овсяницької – жанровий симбіоз твору «Доки світло не згасне назавжди», І. Пасько – жанрові й стильові особливості романів «Бот Атакамська криза» та «Бот: Гуаякільський парадокс».

У контексті нашого дослідження концептуально вагомою є остання стаття, у якій літературознавиця чітко окреслила тему і проблематику зазначених романів: «Проблематика аналізованих романів зосереджена навколо питання відпові-

дальності науковця за свої винаходи перед природою й людством. Автор справедливо наголошує на антигуманності експериментів групи вчених, що ставили за мету дослідити вживлення нанороботів у мозок немовлят, придушуючи мозкову активність піддослідних електрошоком. Послідовно гуманістична авторська позиція простежується в реакції головного героя роману «Бот», українського програміста Тимура Коршака... Закономірним у світі, де можливе таке варварство «заради прогресу», постає наслідок: поведінка «ботів», що втекли з лабораторії, стає агресивною, хижою, неконтрольованою. Матеріалізація їх колективного позасвідомого в первісно-жорстоку «психоістоту», здатну керувати поведінкою групи, постає необхідним для жанру фантастичним допущенням, на тлі якого яскравіше викристалізовується морально-етична проблематика романів» [6, с. 88].

Постановка завдання. Предметом нашого дослідження є романи-технотрилери «Бот: Атакамська криза» (2012) та «Бот: Гуаякільський парадокс» (2015).

Метою є компаративний аналіз та інтерпретація алюзій і метафоричності цих романів, які дозволяють нам провести аналогії з поемами Томаса Еліота «Порожні люди» та «Безплідна земля» і романом-притчею В. Голдінга «Володар мух».

Літературознавиця Марія Моклиця [Див.: 5] називає алегорію дзеркалом внутрішньої сутності людини, підтвердження чого знаходимо у названих творах. У своєму дослідженні проілюструємо спорідненість авторського задуму та художні засоби його втілення з метою інтерпретації екзистенційної проблематики у даних текстах.

Методи дослідження. Основні методи нашого дослідження – компаративний та культурологічний.

Виклад основного матеріалу. Томас Еліот (Thomas Stearns Eliot) наголошував, що його поеми «Безплідна земля» (1922) та «Порожні люди» (1925) – не просто відгук на конкретну історичну ситуацію (повоєнний період): вони мають розумітися у ширшому, «метафізичному» контексті. Дозволимо собі розвинути цю метафору: «порожні люди» – причина і наслідок «безплідної землі», оскільки лише такі люди можуть допустити, щоб земля стала безплідною, тобто мертвою, а отже, така земля є приреченою. Концептуальним мотивом обох поем є безнадійне існування «порожніх людей», бездуховних, аморальних, бездушних, а тому і незрячих – замість очей у них чорнота й порожнеча: «Ми люди

порожні / Опудала подорожні... / ...Це мертва країна... / ... У цій долині порожній... / Ті очі не тут / Жодних очей немає отут / У юдолі цій зір вмирущих / У цій долині порожній» [Див.: 2].

На думку поета-філософа, саме цивілізація руйнує й спустошує людину, нівелюючи культуру як основу духовності, зневажаючи природу як естетичний ідеал і божественну даність, стверджуючи верховність так званих здобутків цивілізації, які руйнують саму людину як прояв божественної суті.

Відсутність очей свідчить про відсутність душі, а отже, про моральне й духовне виродження людини, що стає лялькою, якою керує зло, адже воно має силу лише над бездушним «опудалом», з головою, набитою соломою.

Основні події романів Кідрука відбуваються в пустелі Атакама, «бездушній місцині, чужій і ворожій всьому живому» [3, с. 217], «найпосушливішій пустелі на Землі» [3, с. 9], «посеред дикої пустелі.., де не існує моралі, справедливості чи милосердя» [3, с. 166], де відчувався «паперовий смак пустелі – невблаганне відчуття смерті» [3, с. 239], в долині Смерті (Valle de la Muerte), «там самотньо й порожньо» [3, с. 218], в «мертвій землі» [3, с. 15], «То була Мертва земля: без рослин, без рельєфу і навіть без піску – суха безлика пустка» [3, с. 73]. Саме тут було збудовано секретну лабораторію, у якій мали виростити на замовлення Міноборони США ботів – воїнів нового покоління, уводячи в їх мозок наноагенти: «Військовим потрібно було те, що ми згодом назвемо ботами: група мислячих організмів, які можуть вільно обмінюватись інформацією в режимі реального часу чи бездротовим зв'язком на відстані в один кілометр... солдатів, чий мізки буде з'єднано в одну мережу» [3, с. 154]. У процесі їх створення пішло щось не так: «Щось полізло з їхнього мозку,.. що Джеп назвав «темним боком» [3, с. 153], «щось постійно лізе через них, спричиняючи різні неадекватні вияви» [3, с. 159], «щось несвідоме» [3, с. 190], що почало керувати ними, «...щось таке, чого там не мало би бути, якась незрозуміла та напочатку напрочуд наївна форма свідомості... Спершу це скидалося на гру, яка, втім, незабаром завершилася катастрофою» [3, с. 97]. Цими словами можна охарактеризувати й початок конфлікту, зображеного у романі-притчі В. Голдінга «Володар мух».

Психолог, французенка Лаура Дюпре, першою усвідомила природу цього «щось»: «...я розповідала про колективне несвідоме... Про все лихе, моторошне й потворне, що криється гли-

боку у підсвідомості людини... багатьох людей. Я думаю, оце воно і є. ...завдяки мозковим платам воно (курсив автора) змогло... ні, не матеріалізуватися, а впливати на ботів, а отже, впливати на матеріальний світ... оте щось... стало ляльководом» [3, с. 333].

Очі ботів: «скидалися на скляні кульки, в яких нуртувала чорна, подібна до нафти каламуть» [3, с. 489], «з очей віяло чимось потойбічним, точно не людським» [3, с. 21]. Очі людей, заражених ботами наноагентами, ставали такими ж: «...Ігореві очі... Такої порожнечі він не зустрічав ніде й ніколи. Очей ніби не було» [3, с. 95], «...очей у Вілла більше не було. На їхньому місці глибочили глухі заліплені вдавнення, почорнілі від засохлої крові...Вілл таки був мертвий... попри те, що американець тримався прямо, ледь похитуючися... Такий мертвий, що його, певно, доведеться ховати двічі» [3, с. 237 – 238], «...за набряклими кров'ю очима (Кацуро Такеди) зяла порожнеча, цілковитий вакуум» [3, с. 400].

Чорними були й очі риб, заражених наноагентами: «...око рибини виглядало незвичним, мутно-чорним... щось (курсив автора) дивиться на нього крізь набрякле чорнотою око жовтохвоста» [4, с. 30].

Символічно у досліджуваних романах веде за собою людей, заражених наноагентами «зла», Сліпий (знову-таки автор наголошує на відсутності очей), у якому втілюся-матеріалізувалося «Воно» (зло, сатана, диявол). Отже, зло сліпе й безсиле, адже воно здатне бачити і творити лише через людей – їхніми очима, руками, мозком. Відповідно, якщо не буде людей, інфікованих злом, не буде і самого зла. «Воно» представлено у романах Макса Кідрука силами темряви, які заповняють мозок людини, витісняють з неї усе, що до його появи було Людиною, щоб вершити свої справи. Саме тому у всіх заражених чорні очі, які є свідченням внутрішньої порожнечі та перемоги темних сил.

Наочно автор показує боротьбу між добром і злом у голові одного з героїв, на прізвисько Макака (припускаємо, саме тому, що, за теорією Дарвіна, саме мавпа є прародичем людини). Джеймі – колишній мафіозі, торгівець наркотиками і зброею, якого, незважаючи на те, що він був карликом (гротескне змалювання маленької людини), боялися, відповідно й підкорялися. Макака повірив у Бога й здався на милість поліції, потягнувши при цьому усіх, з ким мав справу. Коли вийшов із в'язниці, попросив у Бога допомоги – і був урятований дияконом Ріно, колишнім

найманцем та продавцем зброї [4, с. 79], який теж прийшов до Бога після пережитого страху в Атакамі. Інфікований наноагентами Макака починає чути голос в голові, який змушує його вбити Ріно, і Макака починає боротися з чорнотою, яка заливає його [4, с. 455, 462]: він намагається втримати у своєму мозку білі кахлі й не допускає, щоби вони повернулися всередину нього чорною стороною. Макака розуміє, що це не Божий голос, адже Бог не міг бути злим, і він ніколи не дасть йому наказу вбивати того, хто став на бік добра. Джеймі бореться зі всіх сил, намагається попередити Ріно про небезпеку, а коли темрява перемагає, утікає в пустелю: його подальша доля не відома читачеві – це ще один хід автора, який передбачає відкритий сюжет, оскільки зло завжди десь поряд.

Цікавою видається гра алюзій в романах, яка привела нас до спорідненості екзистенційної проблематики із романом Вільяма Голдінга «Володар мух» (1954), темою якого є показ деградації людського суспільства під впливом цивілізації. Сам автор стверджував, що написав свій твір задля того, щоб застерегти людство і людину від абсурдного руйнування навколишнього світу. «Воно» у романах Кідрука можемо порівняти з образом «володаря мух» (дослівний переклад імені Вельзевула) у Голдінга, що втілює інстинктивний страх дітей перед невідомим і темним, звірячим началом у людині.

Не можна у цьому контексті не згадати учення Фрейда про те, що зло закорінене у самій людині, тому кожен мусить мати волю до того, щоб перемогти зло у своїй свідомості, адже лише спільна воля усіх людей здатна зупинити абсолютне зло і його панування на землі. Посилання до вчення Фрейда знаходимо і в тексті роману: «Ми ж бо не знаємо самих себе. Навіть не здогадуємося про демонів, що криються в темних безоднях десь у наших серцях чи головах. Нудна робота в офісі, невігядливі розваги, розмірене життя вкривають багатокілометровою товщею спокійної води оте інше – дике, свавільне й жорстоке – Я. Без екстремальних умов воно може спати роками. Але іноді внаслідок смертельного приниження, стресу чи колосального фізичного навантаження все змінюється – звірина суть ураганом проривається назовні» [3, с. 460].

Письменник привертає увагу читачів до важливого вибору: досягнення сучасної науки можуть максимально допомогти у життєдіяльності людей або ж призвести до катастрофи – все залежить від пріоритетів самого людства. Пояснюючи Тимуру винахід нанороботів, Ральф констатує: «Галузей до їхнього застосування безліч – від воєнних роз-

відників і до медицини. Японці розробляли агенти для боротьби з раком. Планували, що нанороботи запускатимуться в кровоносну систему, мандруватимуть усередині, шукатимуть клітини ракової пухлини та знищуватимуть їх. Така була ідея. Кейтаро керував дослідженням. На жаль, проект не довели до кінця. Джеб наче ошалів – цілком і повністю перекинувся на ботів» [3, с. 135], «Ми із Джемом відчайдушно шукали спонсорів. Зверталися до «Боїнга», «Тойоти», «Дженерал Моторз», «Ейрбас». Усюди безуспішно. Сталося так, що про наші дослідження дізнались у Пентагоні... Вільям Ноланд прийшов із конкретною пропозицією, а найважливіше – з конкретними грішми... По суті, від нас вимагали створити солдатів, чії мізки буде з'єднано в одну мережу» [3, с. 154].

Проте людство часто робить хибний вибір, який, імовірно, підпорядковується «теорії хаосу»: «З точки зору цієї теорії хаос – це надскладна впорядкованість. Детерміністичний хаос складає основу нашого життя... Людський мозок... також підкоряється законам хаосу. Жаль тільки, що ми їх не до кінця розуміємо» [3, с. 137], тому «мінімальне відхилення у початковому стані призведе до того, що, розганяючи хмари, ми спричинимо ураган» [3, с. 138]. Якщо людина думає, що їй підвладне усе в цьому світі, принаймні, що може керувати усіма процесами, – то вона глибоко помиляється: саме продукти людської діяльності, як доводить життя, призводять до катастроф.

Цю ж ідею стверджує у своєму романі Голдінг. Образ «Володаря мух» є визначальним для розуміння його сутності. Це одне з імен Вельзевула, диявола, уособлення зла. У романі це все чорне, гидке, несвідоме, що ховається в людських душах і проявляється через страх, злість, ненависть, жагу до влади. У романах Кідрука таким є «Воно», що пробудилося в головах ботів.

Спостерігаємо певні подібності між персонажами романів Кідрука та «Володарем мух» Голдінга.

«Мене звати Кейтаро Рока. Я засновник та ось уже чверть століття беззмінний керівник проекту «NGF»... На сьогодні я займаюсь нанотехнологіями, молекулярною біологією та програмуванням» [3, с. 108]. Саме прізвисько японця є співзвучним із героєм Голдінга: Роха – інтелектуал-прагматик, ініціатор всіх «наукових» починань на острові, беззастережно вірив у силу науки. Його окуляри – символ знань, які могли бути не лише корисними, але і згубними. Через сліпий раціональний оптимізм Роха гине, вчасно не зауваживши реальну загрозу: його вбивають діти з табору Джека.

Знання Кейтаро Роки стали руйнівними і призвели не лише до його загибелі, оскільки, заплений своїми успіхами, він волів закривати очі на антигуманні методи, якими досягалися його винаходи. Останнім злочином Кейтаро стало його самогубство – він так і не зміг взяти на себе відповідальність за власні вчинки, що призвели до катастрофи, яка становила загрозу усьому людству.

«Ральф Доєрнберг... Нейрохімік... нейрохірург. Мені 64 роки, я з Вінніпегу, Канада. Це я у далекому 1984-му винайшов техно-синапс, з чого, власне, й почалась ця історія» [3, с. 109]: він пишається своїми винаходами, вважаючи задум досконалим, через що разом з Кейтаро ладен закривати очі навіть на смерті невинних людей заради продовження експерименту.

Ральф, один з головних героїв Голдінга, розумний, оптимістичний, раціоналістичний. Саме він намагається впорядкувати життя на безлюдному острові – і певний час йому це вдається. Ральф вважає народження Звіра вигадкою, як і Роха, який науково заперечує можливість його існування. Коли вони стають свідками убивства Саймона, намагаються робити вигляд, що вбивства не було, що це лише нещасний випадок, тобто через власний страх і бездіяльність стають на бік зла.

Кейтаро Рока та Ральф Доєрнберг уперто не визнають смертельної загрози від того «щось», що вони викликали до життя своїми експериментами, поки самі не гинуть від нього.

Пуском до породження зла були, звичайно ж, гроші: Ральф Доєрнберг зізнається Тимуру Коршаку, що відмовився від наукового визнання заради збагачення: «Усе в цьому світі впирається в гроші...» [3, с. 130]. Проте, усвідомлюючи близькість смерті, «канадець не думав про себе», він хотів попередити всіх про небезпеку, а «потім прострелити собі голову, не давши змоги психоістоті перетворити його на зомбі» [3, с. 401]. Хоча українець і сам це чудово розумів, адже приїхав до Атаками через обіцяну йому чималу суму грошей, незважаючи на категоричні заперечення нареченої. Саме через можливість її втратити, хлопець усвідомив трагічність свого вибору: «за два тижні його ідеальне життя перетворилося на смердюче пекло. Тієї миті він ненавидів цілий світ. Причому найбільше ненавидів самого себе за те, що, спокусившись на гроші, приїхав до Атаками» [3, с. 440]. «Щось обірвалося всередині... У грудях не лишилося нічого. Хлопець почувався безтілесним привидом. Без емоцій, без думок, без бажань... Відповідальність і напруження втри-

мували свідомість на плаву» [3, с. 441]. Отже, саме почуття любові, необхідність бути комусь потрібним, а також відповідальність за інших людей роблять людину Людиною, не дозволяють їй стати порожнім опудалом. Зустрівшись уперше сам на сам зі злом, Тимур осягає істину: «Психоістота кликала Тимура. Воно не хотіло вбивати. Воно хотіло те, що в голові Тимура, – його мізки» [3, с. 459]. «Воно» прагнуло керувати людиною і через неї породжувати усе більше зла. Справжнє диявольське обличчя зла (Вельзевула / Володаря мух у Голдінга) по-Фройдівськи відкривається Тимурові уві сні: «Йому марилося, що він знову опускає Джеймі у шахту,.. витягує його на поверхню, але бачить,.. що в отвір протискується вся в складках, укрита виразками морда якогось чудовиська. Гострі ікла дряпають бетон і проіржавілу арматуру. Крізь укрите слизом губи випорскує роздвоєний язик» [4, с. 437]. У цьому ж сні він розуміє, що саме вода («мертва вода» за Еліотом) стала причиною зараження наноагентами людей в Гуаякілі.

Ім'я головного героя, українця, обрано автором, на нашу думку, не випадково: зокрема, у романі про значення імені «Тимур» говорить лікар-психіатр Антоніо Арреола: «...це ім'я тюркського походження, означає «Залізний»» [4, с. 77], а «коршак» – те саме, що «шуліка» – хижий птах родини яструбових, занесений до Червоної книги України. Саме Тимур бере на себе відповідальність побороти зло, стверджуючи, що іншого вибору нема [3, с. 334–335].

Саймон – улюблений герой Голдінга, слабкий, стихійний філософ-гуманіст, здатний на справжні вчинки та на співчуття, – єдиний зрозумів сутність Звіра: це те звірине начало у душах дітей, невідоме і темне, яке вони викликали до життя своїми жорстокими вчинками. Тому Саймон втратив страх перед Звіром, зрозумівши істину: подолати його можна, якщо не дати Злу взяти верх над собою, якщо залишатися людиною в будь-яких ситуаціях. Саме це прозріння накликло на нього гнів натовпу осатанілих дітей, які випустили звіра зі своєї підсвідомості, дозволивши заповнити серця і душі та керувати їхньою свідомістю. Слабкість Саймона в його самотності, а інакшість його поведінки, небажання піддаватися загальному божевіллю стають причиною загибелі.

Риси Саймона вбачаємо у поведінці Стефана Ермглена, шведського лікаря-фізіолога: «Боти використовували багато тактичних хитрощів і стратегічних прийомів. Водночас багато чого

знаходилося поза межами їхнього розуміння. Багато чого справді важливого. Зокрема, вони поняття не мали, що таке самопожертва – така маленька довбана штучка, властива лише *людині* (курсив автора), що нерідко переписує найкращі замисли навіть значно сильнішого ворога» [3, с. 102]. Стефан актом самопожертви не лише фізично знищив п'ятьох ботів, але й увів їх усіх у стопор, оскільки серед відомих їм моделей поведінки такої не було. Людність та самопожертва стають основною зброєю проти Зла.

Кульмінація першого роману дилогії Кідрука відбувається на плато Ель-Татіо, де «кипляча вода та лід співіснували» [3, с. 475]. Це місце один з героїв, Ріно Хедхантер, назвав «пеклом на Землі». Саме тут відбулася остання сутичка між ботами і людьми: у цьому пеклі відповідальність за людство бере верх над силами зла.

Вода, як символ спасіння і духовності, відсутня у мертвій країні порожніх людей Еліота, адже час усвідомлення для них ще не настав. Символічним у романі Кідрука є і той факт, що насос для видобування води в пустелі Атакама ховають від ботів у церкві [3, с. 230], куди вони, позбавлені душі, не потраплять, проте люди, щоб повернути в пустелю воду, мають спочатку зайти до духовного храму. Припускаємо, саме тому герої романів, які на початку є далеко не ідеальними людьми, зіткнувшись із силами зла, переосмислюють своє життя. Так Ріно, колишній торговець зброєю, головоріз, залишившись живим у Атакамі, зрозумівши, що вони знищили не всіх ботів, заражених наноагентами зла, і відчуваючи провину через це, втрачає сенс життя та воліє померти: «замучений кошмарами, покинутий усіма, Ріно запив... його прихистили у притулку біля церкви. Чоловік оклигав і несподівано виявив, що в храмі кошмари більше не мучать його... Ріно Гроббелар ударився в релігію та вирішив, що час спокутувати гріхи» [3, с. 100]. Так Хедхантер – Мисливець-за-Головами – став дияконом. І коли Лаура сповістила його про те, що «Воно» повернулося, Ріно відповів словами з Екклезіясту: «Для всього свій час, і година своя кожній справі під небом» [4, с. 96]. Він усвідомив, що прийшов час спокутувати власну слабкість і довести до кінця розпочату боротьбу зі злом, адже відчував свою відповідальність за його повернення. Опинившись знову в Атакамі, Ріно «розмірковував про Бога, про віру та про лицемірство» [4, с. 327], тому зовсім не випадково у фіналі він гине у боротьбі проти зла.

Близький по духу громилу Ріно є карлик Джеймі Макака: після переляку в пустелі (гротес-

кно-комічне змалювання сцени «зустрічі з Богом») він переосмислив усе своє життя: «...цілу хвилину дивився на пачки з грошима – клятими ненависними папірцями, котрі зіпсували йому життя... пігмей надумав віддати їх тим, кому вони справді потрібні» [3, с. 509]. Це його рішення дає можливість Тимуру, Ріно й Лаурі повернутися з Атаками додому.

З іншого боку, бачимо персонажів, які схилили в житті раз (і то через об'єктивні причини – голод, бідність), але через цю помилку постраждало чимало людей. Таким є начебто другорядний персонаж, простий рибалка Тіто Мелендес, з біографії якого починається друга частина майбутньої трилогії: «Тіто міркував над тим, що не хоче змарнувати життя за принципом «зловив – продав – напився» [4, с. 7], і йому це вдавалося довгі роки, поки сталося неочікуване – риба в Пуерто-Лопес зeszла, наче ніколи й не було, і Тіто змушений був виходити у море хоча б для того, щоб прогудувати себе та дружину.

Можемо констатувати, що поєднання наукових знань з елементами фантастики є характерною ознакою ідіостилію письменника, яка дозволяє йому експериментувати та висвітлювати проблеми сучасного світу настільки захоплююче, що читач не одразу помічає у гостросюжетному пригодницько-фантастичному змісті яскраву алегорію морально-етичної тематики. Зокрема, «Бот: Гуаякільський парадокс» починається з показу екологічних проблем. Природа постає перед читачем персоніфікованою: вона ніби мстить людству через безвідповідальне ставлення до себе. Як наслідок – різні аномалії [4, с. 16–20, 34, 368, 416]: метеорологічні катаклізми; дивна поведінка тварин і риб: «...ті марліни вистрибували не так, як викидається з океану кит чи косатка..., вони вилітали під будь-якими кутами і входили у воду спиною чи хвостом, немов бомби, ...як бездушні металеві бомби» [4, с. 17], «кілька рибин промахнулися і, неначе випущені з підводного човна балістичні ракети, повилітали з води» [4, с. 24], «марлін не перевернувся у повітрі й увійшов у воду хвостом. Неначе бомба. Наче бездушна металева бомба» [4, с. 25]. Повторення цих порівнянь не випадкове, воно має емоційне навантаження, як і змалювання пейзажу: «Вітер погнав найважчі, схожі на крововиливи на набряклому лиці грозові хмари вглиб континенту... за метр від лінії прибою височіла п'ятнадцятиметрова туша найбільшого у світі зубатого кита... Метрів за триста від кашалота, уткнувшись носом у пісок, лежала п'ятиметрова чорно-біла косатка... Далеко

на півдні витяглося кілька чи то дельфінів, чи то нарвалів... Гахнула блискавка» [4, с. 27], – та все це не зупинило змученого голодом Тіто. Інтуїтивно чоловік розумів, що брати цієї риби не можна, він вагався – і автор передає цю боротьбу вигуками Тіто: «Ні, ні, ні... Я не робитиму цього.... Ні, так не можна» [4, с. 31], проте він «опустив затуманений голодом погляд на спінену воду... опустив кошик у воду – риба сама лізла всередину... І на вигляд цілком нормальна... якщо не зважати на крововиливи з очей і на самі очі. Але це дрібниці» [4, с. 32]. Не завадило йому продати цю рибу і те, «що очі... стали такими чорними... навіть після того, як рибини припинили смикатися,.. хтось – чи радше щось – за ним спостерігає» [4, с. 33].

Лише у розв'язці роману читач дізнається, що всі жителі океану почали себе так поводити унаслідок потрапляння у воду наноагентів – плоду людської діяльності. Письменник яскраво ілюструє, що наш світ є єдиним цілим, тому ніщо не може оминати і саму людину. Фізіологічні потреби простого рибалки Тіто (бідність, голод) затуманюють йому голову: він розуміє, що робить неправильно, коли вибірує біля берега рибу з чорно-кривавими очима, але все одно приносить її до себе додому та везе на продаж [4, с. 34], унаслідок чого першими помирають його пес і дружина. «Тіто більше не вірив у життя. І навіть віра у Бога, що дає змогу сумлінним католикам-південноамериканцям із піднятою головою і зціпленими зубами плисти по життю, під тиском убивчої одноманітності пропахлого рибою селища прогнулася, стоншилася, протерлася до дірок і більше не могла слугувати опорою світобаченню та сподіванням на краще життя... рибалка більше не вірив у світло наприкінці тунелю... і перетворився на уїдливого циніка. Зловив – продав – напився» [4, с. 21]. Як бачимо, віруючий Тіто, відійшовши від Бога через бідність і голод, стає причиною породження зла, а «блудні сини», Ріно й Джеймі, у зіткненні зі злом, повертаються до Бога.

Помилка однієї людини призводить до загибелі сотень-тисяч чоловік, а безпечно та халатне ставлення до своїх обов'язків – до катастрофічних наслідків для людства загалом [4, с. 362].

Цікавою видається ремінісценція, подана автором: «Якби Тіто Мелендес цікавився літературою, то, напевно, оцінив би іронічний символізм ситуації. На жаль, рибалка не читав Хемінгуея, а тому не знав, що охлялий від недоїдання старий Сантьяго із повісті «Старий і море» також ганявся за ...марліном» [4, с. 22]. Між Тіто і Сантьяго значна різниця: Сантьяго не зламався, навіть втрапивши

рибину, «... я покажу їй, на що здатна людина й що вона може знести... Він зібрав докупи весь свій біль, і останні рештки сили, й давно забуту гордість і кинув їх проти страждань», а Тіто здався: «востаннє подумав про те, щоб зупинитися. Те, що він робить, – неправильно. Він мусить залишити улов і розказати про побачене... Наступної миті в його животі забуркотіло, як у надрах вулкана перед виверженням, і думки затягнуло товстою непрозорою плівкою» [4, с. 34].

Звичайно, що таких нещасних людей, як Тіто, було чимало і «деякі, скажімо так, не зовсім чесні рибалки встигли продати в Гуаякілі приблизно сім тонн риби» [4, с. 55], унаслідок чого «Люди наче збожеволіли... столицю Еквадору накрила хвиля насильства» [4, с. 55].

Символічно насильства у Гуаякілі починаються на Різдво – 7 січня, а пік убивств припадає на 9 січня [4, с. 55]: можливо, саме тому, що люди забули Бога, зло – «воно» – взяло верх у порожніх людських серцях. Люди, які скуштували риби, як і сам Тіто, почали чути дивний голос в голові, який велів їм убивати. Соціальний чи будь-який інший статус людини не мав жодного значення: «Бізнесмени, лікарі, вчителі, робітники раптово, нібито без усякої причини, навісніють і кидаються на своїх родичів, співробітників, просто перехожих» [4, с. 67]. Отже, ні гроші, ні освіта, ні соціальний статус не роблять з людини Людину.

«Воно» одержиме фракталами. «Фрактали – це такі фігури, що повторюють самі себе за різних масштабів. Психоістоті подобаються фрактальні зображення... Може, *воно* вподобало ці малюнки, бо бачить у них базові принципи організації світу... воно дивиться на фрактали, наче у дзеркало» [3, с. 357–358], «*воно* могло годинами розглядати малюнки,.. мліючи від усвідомлення, що така краса, по суті, копіює себе вічно. *Воно* заглядало у фрактали, наче в дзеркало» [4, с. 258]. Зло породжує зло, тому нема малого чи великого зла, бо вже сама присутність його на землі у будь-якій формі є гарантією того, що воно буде множитися, інфікуючи усе більше людей з порожніми серцями й душами, головами, набитими паперами – грошима. Не отримуючи бажаного, «воно» стає агресивним, як наркоман без дози [3, с. 362]. Людина, яка чинить зло, «хвора», приречена. У романах інфекцією зла були наноагенти, якими боти заражали людей, щоб отримати доступ «до їхніх думок, волі, свідомості» [3, с. 409].

Тимур доходить до висновків: «Загалом єдина можливість для неї (психоістоти) зберегти себе як вид – це заразити наноагентами якнайбільшу

кількість людей... суттєво також те, що нанороботи потрапляють у голови людей із повністю сформованою свідомістю, і психоістоті не так просто пробитися до підсвідомого» [4, с. 230], набагато легше їй було з ботами, які були ще хлопчиками. Алегорія є абсолютно прозорою: сформовані люди – «непорожні», тому злу важче увійти в їхні серця й душі й змусити їх підпорядковуватися собі; набагато вразливішими є діти. У «Володарі мух» саме діти через екстремальні умови, опинившись сам на сам зі своїми страхами, пробудили звіра у своїй підсвідомості.

Ще одна причина поширення зла – це людська безвідповідальність: Сліпий із десятима «сутінковими» не оминули б блокпост і не захопили б вантажівку зі зброєю, якби бійці виконували свою роботу: проте вони «влаштували імпровізований стіл,.. приєдналися до товаришів, які мали ноутбук, термос із чаєм і фляжку з дечим, що міцніше за чай,.. грали в покер... Еміліано випростав ноги, вмостив зручніше голову та засопів. Позавчора він півночі сварився з дружиною (правда вже не пам'ятав чому) і після того весь день ходив злий і не виспаний... Перехрестя залишилося без нагляду» [4, с. 362]. Всі вони не лише поплатилися життям за свою безпечність, а й дозволили злу йти далі, не зупинивши його, через що загинули й інші люди.

У фіналі роману «Бот: Гуаякільський парадокс» Тимур вбиває Сліпого (персоніфікацію «Воно»): «Ти шукало мене, бо зрозуміло, що не можеш керувати людьми, як ботами. Шукало, бо усвідомило, що заражені дорослі рано чи пізно помирають. А якщо помирають вони – помирає частинка тебе. ...я знаю, як ти боїшся смерті, як боїшся повернутися в ту чорноту, з якої тебе витягли. І я хочу, щоб ти зтягло: тобі кінець. Відтепер жодна людина не заразиться. Заражені гуаякільці по одному вмиратимуть, а ті кілька нещасних, що виживуть, до кінця своїх днів сидітимуть у психушках. Ти сидітимеш разом із ними, рік за роком скнітимеш між сірих стін, аж поки вони не сконають. І тоді ти провалишся назад у своє нікуди!» [4, с. 482–483]. На жаль, не можна позбутися зла, вбивши одну людину, яким би носієм зла вона не була. «Ми ще побачимось, Тимуре», – знущально посміхаючись, сказав Сліпий.

Остання глава другої частини майбутньої трилогії названа «Кінець?..»: для читача – це знак, що буде продовження, для кожної людини – це попередження, що зло завжди поряд. Саме у цій главі читач знайомиться з двома близнюками з Болівії: вони «скидалися на пластикові ляльки... Від них несло чимось фальшивим. Непевним і лихим... очні

яблука болівійців здавалися чорними» [4, с. 492, 493, 496]. Юнаки приїхали навчатися до Університету штату Аризона на факультет неврології, де колись працював «батько» ідеї техно-синапсу і творець наноагентів Ральф Доєрнберг. Останній абзац роману, ймовірно, стане першим абзацом третьої частини техотрилера – в Антарктиді за шалену суму на замовлення правника з Болівії почнуть будувати лабораторію... Отже, фінал є відкритим.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можемо констатувати, що в аналізованих нами творах представлена екзистенційна проблематика боротьби добра і зла, людського вибору та відповідальності

за нього. Спасіння людей можливе лише через відкриття істини у власній душі – перемогти зло у світі можна шляхом його подолання у власному серці. Бездіяльність – теж злочин: не опираючись злу, ми сприяємо його примноженню. Але тільки від самої людини залежить, чи виявить вона волю до перемоги світла над темрявою. Кожен з нас так чи інакше завжди постає перед таким екзистенційним вибором. Митці ж ставлять питання про нашу особисту спроможність зробити в житті щось, що може зупинити рух зла у світі. Варта дослухатися до слів героїні Кідрука, психіатра Лаури Дюпре: «Разом – усі разом – ми мусимо щось вигадати» [4, с. 85].

Список літератури:

1. Голдінг В. Володар Мух (Переклад з англ. С. Павличко). К.: Основи, 2000. 254 с.
2. Еліот Т. С. Порожні люди (Hollow Men) (На сайті часопису «Всесвіт») [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vsesvit-journal.com/old/content/view/474/41/>
3. Кідрук М. Бот. Атакамська криза: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 540 с.
4. Кідрук М. Бот: Гуаякільський парадокс: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 507 с.
5. Моклиця М. Алегоричний код літератури, або Реабілітація алегорії триває. Київ: Кондор-Видавництво, 2017. 292 с.
6. Пасько І. В. Жанрово-стильова специфіка техотрилерів Макса Кідрука // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Філологія. Літературознавство. 2016. Т. 276, Вип. 264. С. 86–91.
7. Техотрилер [Електронний ресурс] // Матеріал Вікіпедії – вільної енциклопедії. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D1%80>

Chonka T. S. EXISTENTIAL ISSUES OF MAX KIDRUK'S TECHNO-THRILLERS "BOT: ATACAMA CRISIS" AND "BOT: GUAYAQUIL PARADOX": COMPARATIVE ASPECT

The relevance of researching works of modern Ukrainian literature is undeniable. Their comparative analysis in the context of world literature is of particular interest.

The subject of our research is the dilogy of the young Ukrainian writer Max Kidruk – the techno-thriller novels "Bot: Atacama Crisis" (2012) and "Bot: Guayaquil Paradox" (2015).

The aim is a comparative analysis and interpretation of the allusions and metaphors of these novels, which allow us to draw analogies with Thomas Eliot's poems "The Hollow Men" and "The Barren Land" and the parable novel "Lord of the Flies" by W. Golding.

In our study, we will illustrate the affinity of the author's idea and the artistic means of its implementation in order to interpret the existential issues in these texts.

We can state that the combination of scientific knowledge with elements of fiction is a characteristic feature of Max Kidruk's idiosyncrasy, which allows him to experiment and highlight the problems of the modern world in such a fascinating way that the reader does not immediately notice a bright allegory of moral and ethical themes in the action-adventure-fantasy content.

In the course of the research, we conclude that existential issues – problems of choice and responsibility – are key in the works we have analyzed. The struggle between good and evil in the souls of people is metaphorically represented by the images of "barren land", "dead desert", "empty people" and "black eyes" caused by the appearance of a psycho-being – the dark, beastly subconscious, which is the spawn of Evil (the devil, Lord of the Flies) on Earth.

The artists present a vivid allegory of the possible consequences of a person's irresponsible attitude towards his own actions: only the individual decision of each person can stop the movement of evil. We can state that each of these works has a parable character, because it is about timelessness (despite the official detailing of a specific place and time in Kidruk's novels) and the generalization of the image of a Man in borderline situations, about his personal choice and responsibility.

Key words: Max Kidruk, Thomas Eliot, W. Golding, metaphor, allusion, existential issues.